

NƏSİMİ YARADICILIĞINDA TƏRBİYƏVİ İDEYALAR

**Ruhəngiz Əliyeva,
Naxçıvan Müəllimlər
İnstitutunun müəllimi,
AYB-nin üzvü**

Böyük filosof şair İmadəddin Nəsimi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində bədii-fəlsəfi şeirin özülünü qoymuş, bədii söz sənətimizi forma və məzmunca zənginləşdirmiş söz ustasıdır. Nəsimi yaradıcılığının nəinki Azərbaycan ədəbi mühitinin formalaşmasına, eləcə də ümumbəşəri dəyərləri, insanın fəvqəlbəşəri varlıq olmasını tərənnüm etməklə dünya ədəbiyyatına böyük təsiri olmuşdur. Çünki, Nəsimi bütün bəşəriyyəti öz yaradıcılığı ilə əsərlərində ifadə etməyi bacaran dahi şair və mütəfəkkirdir. 2017-ci ilin may ayında Parisdə UNESCO-nun baş qərargahında İmadəddin Nəsiminin vəfatının 600-cü ildönümü ilə əlaqədar təntənəli tədbirin keçirilməsi Nəsimi yaradıcılığının ümumbəşəri dəyərinin, onun bəşəriyyət üçün gərəkli şəxsiyyət olmasının ifadəsidir.

Nəsimi insanların qəlbini, onların iç dünyasını ilahi ustalıqla özünəməxsus zəngin söz yaradıcılığı ilə tərənnüm edən müəllimdir, ustadıdır. Şeirlərini təhlil edərkən onun bütün yaradıcılığı boyu gələcək nəsillərə verdiyi töhfələr göz önündə dayanır. Nəsiminin insanlıq, kamil şəxsiyyət haqqında təsəvvürləri olduqca yüksəkdir. "Bulunmaz" rədifli qəzəlinde kişilik, igidlilik, xalqa əməllə xidmət etmək kimi ideyaları aşılayır:

*Hər bihünər insafı yox, uş mənəbi tutdu,
Sahib hünərə mənəbü idrar bulunmaz,
Xalqın əməli azdı, könül yıxıcı ögüş,
Bir xəstə könül yapıcı memar bulunmaz.*

Nəsimi belə hesab edirdi ki, nəfsi öldürmək kamil insana məxsus ən böyük bir mənəvi qəhrəmanlıqdır. "Nəfsə qalib gəlmək Xeybər qalasını almaqdan çətindir." Nəfs düşgünü olan insan adı bir heyvandan seçilir. Eşq yolunu tutan isə ruhuna qida verən, öz könlündə ilahi nuru gəzdirən, öz idealını arayıb axtaran insandır. İkilik pərdəsini aradan qaldıran insan gizli sirləri duya bilər, gizli sirləri duymaq isə haqqa qovuşmaqdır.

Nəsimi öz şəxsində insanın bəşəri keyfiyyətlərini açır, onu mənalandırır, poetik səviyyəyə yüksəlir. Nəsimiyə görə, "mən" həyatdır, elə bir gözəllikdir ki, əgər özünü dərk edərsə, ülvi bir varlığa çevrilib ilahiləşir. Şairin fikrincə insan bütöv bir aləmdir, insan kainatdır. Nəsimi əsərlərində insanın ən gözəl xüsusiyyəti özünü dərk etməsidir. O, bir sıra şeirlərində insanı özünü dərk etməyə çağırır. Nəsimin "Bəhrüləsrar" adlı fəlsəfi qəsidəsi bu baxımdan xüsusilə təqdirə-

layıqdır. Bu əsər dərin fəlsəfi məzmunla malik olması ilə bərabər, həm də böyük tərbivəvi əhəmiyyətli nəsihət və fikirlərlə zəngindir.

Əsərdə şair insanı özünü dərk etməyə, həyat və ölüm haqqında düşünməyə, Xeyyamyanə bir ruh ilə dünyanın başdan-başa acı və şirinliklərlə dolu olduğunu dərk etməyə çağırır və göstərir ki, bütün həyatını ancaq sərvət qazanmaq uğrunda sərf edən insan əzab və əziyyətdən başqa heç bir şeyə sahib ola bilməz.

*Bir ovuc tozdu külləklər qarşısında bu bədən
Ömrümüz qor tək ərir hər an günəşdən, şöledən
İnsan üçün mərifətdən özge yoxdur bir bazək
Aqıl insan zar üçün öz ömrünü verməz hədə.*

Nəsimi yaradıcılığının böyük tərbivəvi və maarifçi əhəmiyyəti vardır. Bu gün gənc nəslin əxlaq tərbivəsində Nəsimi yaradıcılığı kamil insan formulunu misralarla oxucuya aşılayır. Bu kamillik, insan qüdrəti heyranedicilik kimi səsələnir. Və bu gözəllik, bu qüdrət dünyada bütün insanlara deyil, yalnız özünü tanımış, dərk etmiş kamil insanlara xasdır. Nəsiminin əsərlərində hər kəsə özünü tanımaq yollarını göstərmək, kamil insan yetişdirmək, insanlardakı bacarıqları üzə çıxarmaq və onlara istiqamət vermək kimi ideyalar müasir pedaqoji fikrin əsas ideyaları ilə uzlaşır.

Böyük sələfi Nizami Gəncəvidən sonra ədəbiyyatımızda humanizm, insansevərlik ideyalarının alovlu təbliğatçılarından, carçılarından biri kimi tanınmış Nəsimi sənətindəki dərin humanizm ideyaları əxlaq tərbivəsinin ən bariz nümunələrindən biridir. Şairin dərin humanizmi qlobal-bəşəri mahiyyət daşıyarsa, onun yüksək poetik sənətkarlığı, dilinin şirinliyi və axıcılığı, heyrətamiz poetik ritmi öz dogma xalqına xidmət edir, onun estetik zövqünün kamilləşməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Xüsusən xalq dilinin üslub-qrammatik imkanlarından yaradıcı şəkildə bəhrələnməkdə Nəsimi şeiri misilsizdir. Nəsimi şeirində rəqibin üzünə cəsarətlə fikrini sübut etmək bacarığı var.

*Rəqib məndən sorur: nəndir sənənin yar?
Rəfiqimdir, həbibimdir - nəm olsun!*

Rəqibinin istehzalı, kinayəli, tikanlı sualına bu cür sərras, sə-

lis və şirin cavabı, ancaq Nəsimin lirik qəhrəmanı verə bilərdi. Nəsimi yaradıcılığında dini-fəlsəfi əsərlərlə yanaşı, dünyəvi şeirlər də vardır.

Onun bu şeirlərində səmimiyyət və təbilibilik daha qabarıqdır, hər şeiri xəlqiliyi, dil-ifadə və üslub gözəlliyi ilə fərqlənir. Şair burda insan səadətinə, onun könül sərbəstliyini və könül azadlığını irəli cəkir. Pedaqoji tərbivədə doğruçulluq, söz bütövlüyü, yalansız, haqqı tanıyan kamil şəxsiyyət anlayışını Nəsimi bu cür ifadə edir.

*Qanı bir əhdi peyman bütün yar,
Qanı bir qövlü gərək, doğru dildir.
Qanı, haqqı bilən bir gərəkər kim,
Ola doğru anın dilində göftar?*

Nəsimi irsinin qorunması və təbiğinə dövlət səviyyəsində çox böyük diqqət yetirilir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Böyük Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin 650 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında" 15 noyabr 2018-ci il tarixli Sərəncamı görkəmli şairin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində özünəməxsus rola malik olduğunu bir daha təsdiq edir. Sərəncamda deyilir: "Nəsimi dünya poeziyasının ən kamil nümunələri sırasında diqqətəlayiq yer tutan əsərlərində daim insanın əzəmətinə, insani məhəbbəti və şəxsiyyətin azadlığını tərənnüm etmişdir. Anadilli şeirin humanist ideyalarla, yeni məzmun, deyim tərzü və bədii lövhələrlə daha da zənginləşməsində unudulmaz şairin misilsiz xidmətləri vardır. Nəsiminin mənbəyini xalq ruhundan almış parlaq üslubu orta əsrlər Azərbaycan dilinin məna imkanlarını bütün dolğunluğu və rəngarəngliyi ilə əks etdirir. Sənətkarın yaradıcılığı bir sıra xalqların bədii-ictimai fikrini inkişafına qüvvətli təsir göstərmişdir".

Nəsimi öz əsərlərini Yaxın və Orta Şərqdə geniş yayılmış üç dildə: ərəb, fars və Azərbaycan dillərində yaradan ilk böyük söz ustasıdır. O, bu dillərdə divanlarını ərəşə gətirmişdir. Müxtəlif dillərdə yazıb-yaratmaq qabiliyyəti şairə öz mütərəqqi fikirlərini geniş təbliğ etmək imkanı yaratmış, xalqlar arasında mədəni əlaqələrin və ədəbi mühitin inkişafında mühüm rol oynamışdır.

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin 11 yanvar 2019-cu il tarixli Sərəncamı ilə 2019-cu ilin görkəmli Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri, Azərbaycan dilini ədəbi-bədii dil səviyyəsinə yüksəldən böyük ustad İmadəddin Nəsiminin 650 illik yubileyi ilə əlaqədar "Nəsimi ili" elan edilməsi şairə dövlət səviyyəsində verilən dəyərin, hörmət və ehtiramın ən yüksək ifadəsidir. Eyni zamanda, bu Sərəncam Azərbaycan mədəniyyətinin, zəngin tarixi-mədəni irsinin təbliğinə də çox böyük töhfədir.